

MOŽNOSTI VÝCHOVY PRI RIEŠENÍ PROBLÉMU ZÁVISLOSTÍ Z POHĽADU EXISTENCIÁLNEJ ANALÝZY A LOGOTERAPIE

Lucia Kubinová

Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Anotácia: Článok približuje problematiku závislostí a možnosti výchovy a prevencie z hľadiska existenciálnej analýzy a logoterapie. Opisuje závislosť ako deficit na úrovniach existenciálnych podmienok, vysvetľuje, ako tento jav vzniká a ako si človek zabezpečuje náhradné zdroje pre fungovanie vo svete. Poukazuje aj na možnosti výchovného a preventívneho pôsobenia v súlade s potrebami jedinca v jeho existenciálnej situácii.

Kľúčové slová: existenciálna analýza, logoterapia, existenciálne podmienky, závislosť, výchova, prevencia, zmysel života

V pedagogickej a psychologickej odbornej literatúre nachádzame rôzne teoretické východiská, ktoré ozrejmujú problematiku závislostí, spôsoby prevencie a možnosti výchovy pri riešení tohto sociálne-patologického javu. Priblíženie závislostí z pozície existenciálnej analýzy znamená vnímať osobnosť v jej štyroch základných existenciálnych podmienkach: môcť byť, chcieť byť, smieť byť sám sebou a prežívať zmysel. Ak sú tieto existenciálne podmienky aspoň z väčšej časti splnené, osobnosť môže prežívať zmyslom naplnený život.

V kontexte výchovy a prevencie takto ponímaného problému závislostí ide o vyzdvihnutie existencie samotnej, o univerzálny základ pre ďalšie možné sledovanie jedinca z rôznych špecializovaných pozícií. S rešpektom k vymedze-

nému poľu pôsobenia pedagogiky však konštatujeme, že vidieť človeka v určitom ohraničenom výseku skutočnosti, redukuje pochopenie jeho spôsobu bytia. Preto pedagogické videnie dieťaťa v školskom prostredí stavíme na existenciálnych východiskách, aby sme sa vrátili k univerzálnemu základu, v ktorom je obsiahnutý najväčší potenciál poznania daného problému a tiež potenciál pomoci.

Vychádzame z existenciálnej analýzy a logoterapie, ako ju rozpracoval jednak jej zakladateľ V. E. Frankl, a tiež jeho žiaci A. Längle a E. Lukasová, ktorí vytvorili pôdu pre dve cesty Franklovej koncepcie, a to pre osobnú existenciálnu analýzu (Längle) a pre logoterapiu (Lukasová). Zatiaľ čo Längleho existenciálna analýza smeruje pozornosť človeka do svojho vnútra k odblokovaniu troch základných osobných motivácií, logoterapia ostáva v súlade s pôvodným Franklovým poňatím a zaoberá sa otázkou sebaapresahu na úrovni štvrtej existenciálnej motivácie, keď človek zo svojho vnútra vystupuje von v transcendentálnom bytí.

1. ZÁVISLÁ OSOBNOSŤ Z HĽADISKA EXISTENCIÁLNEJ ANALÝZY

1.1 Príčiny vzniku závislosti na úrovni prvej základnej motivácie – môcť byť

Na úrovni prvej existenciálnej podmienky prežíva ľudská bytosť základný stav uzemnenia, ukotvenia vo svete, zakorenenosti v bytí. Ide o zážitok bezpečia v priestore tela i sveta, zázemia a hlbokého precítenia opory. Podľa koncepcie zakladateľa osobnej existenciálnej analýzy A. Längleho (2007) treba mať aspoň čiastočne vyriešené základné osobné motivácie, aby človek mohol zmysluplne žiť. Čiže ak je prvá základná podmienka existencie splnená, potom sa môže rozvíjať schopnosť človeka dôverovať. V zážitku to osobnosť precítiť ako istotu, že „mám oporu, ktorá drží, nepustí ma do priepasti, neuhne.“ Schopnosť dôvery pomáha človeku premosť neistotu života a konať napriek možným rizikám. Ak nie je splnená prvá základná existenciálna podmienka, osobnosť sa sťahuje do seba, je v úzkosti, prežíva ohrozenie života, necíti dôveru a nevie hľadať opory (nedôveruje ľuďom, sebe a svetu).

Z hľadiska vývinu možno hovoriť o pradôvere, ktorá sa tvorí v najranejšom období (do 1 roku života). Ide o zážitok hlbokkej symbiózy, keď dieťa nevie ešte poukázať na svoje potreby, no tie sú i tak uspokojené. Pradôvera sa otvára v zážitku: „Svet sa o mňa postará i bez môjho pričinenia.“ Dieťa vníma, že svet chce, aby prežilo. Život je tak podporený, podržaný. Od jedného roku života sa tvorí tzv. bazálna dôvera a rozvíja sa po celý život. Jediniec môže byť vo svete i napriek možným rizikám, pretože hlboko v sebe má uloženú skúsenosť, ktorá mu pomáha neistoty a prekážky premosť dôverou (obrátiť sa k opore). Bazálna dôvera sa formuje v zážitku: „Vždy tu bude niečo, čo ma nepustí, podrží“.

Čo sa môže stať, ak bytosť necíti základnú istotu potrebnú na pokojné bytie

vo svete? V úzkosti a neustálom prežívaní ohrozenia vlastnej existencie si postupne buduje obranný mechanizmus, ktorý aspoň zmierni obavy z ohrozenia. Je veľké množstvo takýchto obranných mechanizmov a závislosť je jedným z nich. Jedinec, ktorý vyrastá bez základnej istoty, že na svete môže byť, zvyčajne vyhľadáva prostriedky, ktoré mu pomôžu sa upokojiť, utlmiť, uzemniť sa. Keďže svet je vnímaný ako nebezpečný a ohrozujúci, vzniká potreba stlmiť vnímanie sveta. Človek tak siaha po tlmivých látkach, benzodiazepánoch, alkohole či sedatívach. Môže tiež vyhľadávať závislé vzťahy, kde svoju osobu úplne odovzdá priateľom a predstavám iného človeka, no koná bez zážitku dôvery (Krausová, 2009). Tak sa spúšťa začarovaný kruh podozrievania, žiarlivosti a obáv z opustenia, no zároveň neschopnosti z tohto vzťahu odísť, pretože je to jediná, aká-taká pôda pre jeho existenciu.

1.2 Príčiny vzniku závislosti na úrovni druhej základnej motivácie – chcieť byť

V súlade s Längleho poňatím existenciálnej analýzy sa bez ukotvenia vo svete nemožno tešiť z hodnoty seba a hodnôt života. Na úrovni druhej existenciálnej podmienky sa ľudská bytosť stretáva s pohybom, dynamikou spustenou emóciami. Ak jedinec môže byť bezpečne vo svete, vníma, že len existovať nestačí. Vnútro túži po pohybe, živote a tvorení. Dať vnútorné áno svetu podporuje ďalšiu úroveň, a to dať súhlas životu a jeho hodnotám. Hodnota je odkrytá vtedy, ak sa človek subjektívne vzťahne k potenciálu sveta, otvorí sa blízkosti a zážitku „mať rád“. K bezpečnému bytiu prichádza emocionálna kvalita: „Chcem tu byť rád, mať rád seba a život.“ Predpokladom na to, aby do života človeka vstúpil pohyb, je blízky vzťah k hodnote vlastného života (je dobre, že existujem) a tiež k hodnotám života okolo (vzťahujem sa k hodnotám vonku vo svete, mám rád). Bez emócií a emocionálnych vzťahov sa jedinec stáva pasívnym, apatickým a znudeným. Život tu síce nie je ohrozený, no je smutný, prázdny a bezhodnotový. Človek môže cítiť chronickú únavu, rozladenosť a depresiu (Längle, 2007).

Vo vývine jedinca sa postupne rozvíja schopnosť vytvárať citové vzťahy tým, že sám už od počiatku života cíti blízkosť a záujem rodičov a ďalších príbuzných. Tí ho emočne sýtia svojou láskou a starostlivosťou. Ide o hlboký zážitok: „Moji blízki ma radostne vítajú a tešia sa z toho, že som.“ Blízki ľudia reprezentujú svet. Neskôr sa tento svet postupne neustále viac rozširuje a jedinec v ňom môže nadväzovať ďalšie a ďalšie vzťahy. Preciťuje, ktorá vec, človek, jav alebo udalosť (všetko nesie potenciál hodnoty) ho pozitívne či negatívne emocionálne oslovuje, prežíva vitálnosť a dynamiku, je v dialógu so životom, slobodne sa rozhoduje, čo bude v jeho blízkosti.

Pokiaľ nebola splnená druhá základná existenciálna podmienka a dieťa nebolo dostatočne emočne sýtené, postupne si vytvára obranné mechanizmy. Závislosť je „choroba hladujúceho“ (Krausová, 2009). Prázdno, ktoré malo byť plnené láskou a opaterou najbližších, si jedinec plní umelo. Z drog si vyberá sti-

mulanty, aby sa energetizoval, pretože v jeho živote je smútok a nuda. Umelo sa snaží vo svojom bytí vyvolať pohyb, napr. krátkodobými sexuálnymi vzťahmi, virtuálnymi dobrodružstvami, nadmernou prácou, neustálym vyhľadávaním nových zážitkov. Blok na druhej existenciálnej podmienke spôsobuje uzavretosť a neschopnosť byť v hlbšom vzťahu k sebe, k iným a k svetu. Náhradný objekt človeka dostatočne nenasýti a on zostáva v bludnom kruhu vyhľadávania ďalších podnetov či objektov svojej závislosti. Nevie uveriť tomu, že je milovaný, potrebuje počuť neustále ubezpečovanie o svojej hodnote, pretože nedospel k láske k samému sebe.

1.3 Príčiny vzniku závislosti na úrovni tretej základnej motivácie – smieť byť takým

V súlade s existenciálnou analýzou A. Längleho pokračujeme prehľadom existenciálnych podmienok a dostávame sa na úroveň tretej základnej existenciálnej podmienky, kde človek nachádza hodnotu svojej individuality, prežíva blízky vzťah a úctu k svojej jedinečnej osobe. Súbežne s budovaním bezpečia vo svete a s rozvíjaním citových vzťahov vníma svoju odlišnosť, originalnosť a vzácnosť. Zdravé uznanie a ocenenie dieťaťa jeho najbližšími podporuje schopnosť jedinca ctiť samého seba. Otvára sa tak priestor pre zážitok: „Ja smiem byť takým.“ Dieťaťu je zároveň ukázané, kde sú jeho hranice. Súčasťou procesu postupnej akceptácie hraníc je aj rozvíjanie schopnosti vydržať frustráciu. Ak rodičia poskytnú dieťaťu možnosť vydržať a ustáť dočasné nepohodlie, vzrastá v ňom nosnosť k vlastným emóciám, schopnosť čerpať z noetickej sféry osobnosti, zaujať postoj k situácii a vydržať tak nepríjemné. Ide o veľmi dôležitý vývinový moment, keď sa osobnosť učí vnímať samu seba v kontúrach, v zreteľnom vymedzení.

V prípade, že táto existenciálna podmienka nie je splnená, jedinec – ak aj má zázemie a radosť zo života – nevníma to svoje vlastné ako dobré. Má tendenciu porovnávať sa s inými ľuďmi, trpí komplexom menejcennosti, môže prejavovať obranné narcistické a hysterické tendencie. Človek bez hraníc a uchopenia svojho vlastného sa vo vzťahoch cíti veľmi neistý, závislý od sveta iných ľudí, pretože svoj svet neuchopuje. Nevie zvládať frustráciu, nemá nosnosť k emóciám, nevie sa kontrolovať. Obranným mechanizmom môže byť tiež závislosť od návykových látok. Keďže osobnosť nevie vydržať nepríjemné, snaží sa rýchlo hľadať náhradné „riešenie“ a siaha po alkohole či drogách. Okrem alkoholu a drog sa človek môže stať závislým od sveta iných ľudí (sekty, hnutia, extrémistické organizácie a pod.). V rodinných a partnerských vzťahoch je často závislý od tých, ktorí cítia samých seba a vedia, čo chcú, no on sa cíti dezorientovaný a zmätený.

1.4 Príčiny vzniku závislosti na úrovni štvrtej existenciálnej motivácie – prežívať zmysel

Štvrtou existenciálnou podmienkou potrebnou na zmysluplné bytie je precitovanie zmyslu. Vôľa ku zmyslu, ktorú popisuje V. E. Frankl (2006), dáva ľudskej bytosti možnosť sebaapresahu. Ak je človek ukotvený vo svete, raduje sa zo života, akceptuje a ctí samého seba, má vytvorený pevný základ na sebatranscendenciu. Dosiahnutie spojenia s noetickými silami vyvoláva zážitok naplnenia, dlhodobej radosti, odovzdania sa niečomu vyššiemu, než je človek sám. Schopnosť uvedomovať si a uniesť slobodu, slobodne sa rozhodnúť a byť zodpovedný za každé svoje rozhodnutie umožňuje ľudskej bytosti hlboko cítiť, že koná dobre. Každý dôsledok svojho rozhodnutia (i napr. nepríjemný) dokáže uchopiť a byť si vedomý, že vždy je možnosť zaujať postoj. Žiť zmysluplne znamená žiť v súlade s vnútornou duchovnou osobou. „Človek je človekom len do tej miery, do akej sa chápe vychádzajúc z transcendentie“ (Frankl, 2006, s. 82).

Poskytovať dieťaťu vo všetkých obdobiach jeho vývinu kontakt s noetickou dimenziou, ukazovať mu spojitost' javov, zmysluplné súvislosti, vyzývať ho na zaujatie vlastného postoja, spolu s ním sa pozrieť na dôsledky rôznych rozhodnutí, pomáhať mu odovzdať sa niečomu vyššiemu, je nesmierne dôležité pre jeho budúcu naplnenú existenciu.

V prípade, že jedinec nie je skontaktovaný s noetickou dimenziou svojej osobnosti, môže precitovať vnútorné prázdno, nenaplnenie, existenciálne vákuum a zúfalstvo. Závislosť vzniká ako odpoveď na stupňujúce sa neznesiteľné prázdno. Človek chce vákuum vyplniť a vyhľadáva rôzne spôsoby, ako aspoň na krátky čas utlmiť túžbu po naplnení. Túžba odovzdať sa sebaapresahu a dotknúť sa niečoho vyššieho môže najmä u mladých ľudí vyvolať snahu rozšíriť si vedomie halucinogénnymi drogami. V reálnom živote absentuje prítomnosť vyššieho zmyslu, filozofovanie a premýšľanie nestačí a neprináša potrebný zážitok. Kontakt s duchovnou dimenziou je vyvolávaný umelo, no aspoň na nejaký čas zaplní existenciálne vákuum.

2. MOŽNOSTI VÝCHOVY PRI RIEŠENÍ PROBLÉMU ZÁVISLOSTÍ Z HĽADISKA EXISTENCIÁLNEJ ANALÝZY A LOGOTERAPIE

Ľudská bytosť sa vyvíja v základných existenciálnych podmienkach, no tie pôsobia súčasne. I keď v určitých obdobiach života je niektorá z nich dominantná, ostatné vždy súbežne pôsobia s ňou. Preto nasledovné rozčlenenie je len vysvetľujúce, aby bola zachovaná zrozumiteľnosť a prehľadnosť.

Ostávame pri Längleho poňatí základných osobných motivácií. Na úrovni prvej základnej osobnej motivácie (dať súhlas svetu, v ktorom môžem byť) treba mať splnené podmienky priestoru, opory a ochrany. Na úrovni druhej základnej osobnej motivácie (dať súhlas životu, ktorý chcem žiť) treba prežívať blízkosť a vzťah k sebe a hodnotám. Na úrovni tretej základnej osobnej motivácie (dať

súhlas vlastnej osobe, ktorou smiem byť) treba prežívať uznanie a ocenenie. Štvrtá existenciálna motivácia na sebakpresah je témou logoterapie. Tú v rámci výchovy rozvíja E. Lukasová.

Keďže v odbornej literatúre sa nedozvedáme detailne o možnostiach využitia existenciálnej analýzy v školskom prostredí, čerpáme z vlastných výskumných zistení, ktoré vyplynuli z realizácie autorského školského rozvíjajúceho programu Logos, postaveného na existenciálne analytických a logoterapeutických východiskách (Kubinová, 2010).

2.1 Výchova a prevencia v školskom prostredí na úrovni prvej základnej motivácie – môcť byť

Je zrejmé, že základ pre stabilné bytie vo svete môže poskytnúť jedine rodina, ktorá dieťaťu dáva bezpečie a starostlivosť. Pradôvera je báza pre zdravú integrovanú osobnosť. Ak nebola vytvorená pradôvera, nastáva roztrieštenie osobnosti, ktoré je často nenávratné, a jedinec potrebuje intenzívnu psychiatrickú a psychoterapeutickú starostlivosť.

O výchovnom a preventívnom pôsobení v školskom prostredí budeme hovoriť v súvislosti s bytím človeka v podmienkach, ktoré sa budujú v kontexte rozvíjania bazálnej dôvery. Popri rodinnej výchove je nesmierne dôležité poskytnúť deťom aj v školskom prostredí výchovné a preventívne pôsobenie (nielen vzdelávanie). Preciťovanie zmyslu v kontakte s noetickou dimenziou osobnosti je integrujúce, ozdravujúce a naplňajúce. Preto v súvislosti s prevenciou závislosti hovoríme o jednotlivých krokoch k zmysluplnému žitiu. Závislosť nie je tam, kde je žitý zmysel. Aby sa jedinec k zmyslu mohol vôbec dostať, potrebuje mať splnené základné existenciálne podmienky.

Dieťa *môže byť* v škole, ak má priestor, podržanie a ochranu. **Priestor** by dieťa malo vnímať ako svoj (toto miesto je moje, sem sa s istotou môžem vrátiť, usadiť sa tu). Tak môže byť vždy na známom bezpečnom mieste, ktoré by malo byť pohodlné a teplé. Niekde triedy nie sú útulné, naopak, pôsobia chladne a stroho, čo nepodporuje prvú základnú podmienku k zmysluplnej existencii. Náhradný priestor dieťa hľadá mimo triedu či školu, na tajných miestach, kam uniká a cíti sa „vo svojom“.

Podržanie ako nutný predpoklad k prežívaniu zázemia by dieťa malo cítiť zo strany učiteľov a spolužiakov. Ak cíti, že tu vždy bude niekto, o koho sa dá oprieť, dokáže ustáť aj konflikt či prípadné ťažkosti. Učiteľ má byť tým, kto podrží, nepustí a príde na pomoc.

Ak dieťa nenachádza u učiteľov ani spolužiakov oporu, cíti úzkosť, ktorá môže prerásť do neurózy či chronického somatického ochorenia. Tendencie vyhnúť sa strachu a úzkosti, hľadať podržanie inde, môžu vyústiť do experimentovania s alkoholom a drogami v partiách vrstovníkov. Napr. cigareta za školou počas veľkej prestávky dáva podržanie (chytím sa cigarety, to je tu jediné, čo ma drží), náhradne stabilizuje. Rituál je istý, vnímaný ako opora.

Niektoré školy disponujú psychológmi, špeciálnymi či sociálnymi pedagógmi, ktorí zastávajú túto úlohu a sú deťom a mládeži oporou v prípadných ťažkostiach. Dnes v rýchlo sa meniacej spoločnosti stojacej na hodnotovo pluralitnej platforme, je potrebné rastúcu generáciu viac kotviť, uistiť a stabilizovať práve poskytnutím zážitku hlbokej dôvery v ponúkanú oporu (Kubinová, 2010).

Ďalším predpokladom pre stabilné bytie je zážitok **ochrany**. Ak dieťa cíti, že mu nič zlé nehrozí, môže byť bezpečne v škole, čím je napokon podporené aj vnímanie zmyslu učenia sa. Ochrana je nevyhnutná najmä v situáciách, ak sa v škole vyskytne šikana. V takej situácii podržanie nestačí, je potrebné cítiť, že niekto väčší a silnejší príde na pomoc a niečo vykoná. Deti by mali mať istotu, že v škole je niekto kompetentný, kto nielen podrží, ale aj ochraňuje.

2.2 Výchova a prevencia v školskom prostredí na úrovni druhej základnej motivácie – chcieť byť

Pre zmysluplné bytie v škole však nestačí len cítiť sa v bezpečí, i keď bezpečie a zázemie je prvoradé. Aby sa dieťa mohlo skontaktovať so zmyslom, je v jeho živote potrebný pohyb, radosť prežívaná vo vzťahu k sebe, k spolužiakom, učiteľom a k učeniu. Ostáva otázkou, koľko detí v súčasnosti skutočne prežíva radosť z učenia sa v škole.

Kvalita „mať rád“ sa rodí z blízkosti. **Blízkosť** je predpoklad k naplneným vzťahom. Vytvára sa v priebehu času, keď sa človek otvorí a cíti prúdenie – otvorený dialóg. Ak učiteľ svoju osobu a tiež učivo dieťaťu priblíži čo možno najkonkrétnejšie, otvára sa vnímanie nielen informácie, ale ctenie života. Dieťa cíti život v blízkosti človeka, ktorý má rád. Táto kvalita nevyplynie zo spoločenskej role. Ide o existenciálny zážitok.

Ak je v škole pusto a emocionálne prázdno a medzi deťmi a učiteľom je príliš veľké množstvo abstraktných informácií, nie je priestor pre žitie vzťahu. Informácie pribúdajú obrovským tempom. Je výzvou nájsť si čas a vytvoriť si vzťah k samotnému životu. Mládež smeruje pozornosť tam, kde „to žije“. Siahnutie po stimulujúcej droge či počítačovej hre je symbolickým siahaním po živote. U detí, ktorým rodina a škola dokáže sprostredkovať **vzťah** s hodnotami, sa závislosť nemá kedy a ako rozvinúť, pretože dieťa prežíva emocionálne naplnenie. Učiniť školu viac vzťahovou (viac dialogickou, umeleckejšou, zábavnejšou) je novodobá úloha všetkých, ktorí sa na nej podieľajú. Deti a mládež sa bezdôvodne nesprávajú agresívnejšie ako v minulosti. Chýba im kontakt so sebou a svetom. Bez blízkosti je smutno a dlhodobo sa nedá byť pasívnym.

2.3 Výchova a prevencia v školskom prostredí na úrovni tretej základnej motivácie – smieť byť takým

Súbežne s prvými dvoma existenciálnymi podmienkami sa treba venovať sa aj tretej – podporovaniu individuality a jedinečnosti osoby. V školskom prostredí má nezastupiteľné miesto výchova k jedinečnosti, aby sa deti cítili prijaté, uznané, oceňované. Ocenenie ich snahy podporí cítenie zmyslu ich bytia v škole a vôbec vo svete. Na úrovni tretej existenciálnej podmienky teda ide o **uznanie** a **ocenenie** toho, čo je vlastné konkrétnej osobe. Škola, ktorá podporuje len vonkajšiu motiváciu a preferuje súťaženie, dáva priestor najmä intelektovo najrozvinitejším žiakom. Ostatní sa radšej stiahnu do úzadia, lebo ich snaha nie je videná (nevidia ma, tak sa ani nebudem zviditeľňovať). Únik k tým, ktorí „ma vidia“ alebo „mi poskytnú ich svet“, je často jednoduchým variantom náhradného riešenia komplexu menejcennosti. Tendencia skryť sa za nereálne vlastnosti či schopnosti sa objavuje aj vo virtuálnej komunikácii, kde „môžem byť takým, akým práve chcem.“ Závislosť od virtuálnych vzťahov má nezriedka príčinu práve v neistote na tretej základnej motivácii.

Mnohé alternatívne a už aj klasické školy si volia motivujúce formy hodnotenia (ako napr. slovné hodnotenie) alebo organizačné formy výučby, podporujúce spoluprácu v skupinkách, kde každé dieťa môže prispieť tým, čo je jeho vlastné a v čom vyniká. Ak človek smie byť sebou, cíti sa prijatý taký, aký je, vníma sa ako vymedzený a vie uniesť aj dočasné neúspechy a vyvinúť ďalšiu snahu. Úlohou modernej školy je dovoliť dieťaťu byť sám sebou, aby ono mohlo vedieť, kde na svete je jeho miesto a nepodľahlo tak konzumu či konformizmu.

2.4 Výchova a prevencia v školskom prostredí na úrovni štvrtej existenciálnej motivácie – prežívať zmysel

Prvé tri základné osobné motivácie vytvárajú bazálnu pôdu na otvorenie kontaktu s noetickou dimenziou osobnosti. Človek vie, kde je jeho miesto, aké sú jeho sily, do čoho chce investovať svoju snahu a kvôli čomu alebo komu sa oplatí v danej chvíli žiť (tvoriť, prežívať vzťahy, ustáť utrpenie). Frankl opisuje žitie zmyslu ako realizáciu hodnôt. Vedieť, kam chcem prísť a načo je to dobré. Jedinec tak odovzdáva svoje snahy niečomu vyššiemu, berie zodpovednosť za svoje konanie do vlastných rúk a dokáže sa k situácii postaviť podľa svojho cítenia.

V školskom prostredí je podstatné predstaviť deťom a mládeži hodnotu vzdelanosti, aby vedeli, prečo je dobré byť vzdelaný a kvôli čomu sa oplatí ustáť aj dočasné nepohodlie. Nejde však len o účel. Moderný človek je často pod vplyvom novodobých spoločenských požiadaviek vystavený tlaku a vyberá si spôsob existencie zo strachu (napr. strach z materiálneho nedostatku, z neúspechu a zo zlyhania.. atď.). Žiť hodnotu znamená skutočne ju realizovať v zážitku hlbokého vnútorného naplnenia. Pomôcť deťom a mládeži nájsť si osobný vzťah k hodno-

tám je tiež jedna z najdôležitejších úloh súčasnej školy. Logoterapia si dnes nahádza vo výchovne – vzdelávacom procese svoje opodstatnené miesto.

Existencia bez zmyslu je totiž prázdna a zúfalá. Vypĺňanie vákua náhradnými objektmi (alkohol, drogy, jedlo... atď.) a zážitkami (hry, sex, nákup, agresívne správanie... atď.) dlhodobo neprináša zadosťučinenie. Existenciálna frustrácia je jedným z častých príčin sociálne–patologických javov, preto jej treba predchádzať adekvátnymi výchovnými a preventívnymi cestami.

Lukasová poukazuje na niektoré súčasné pedagogické omyly a navrhuje využitie logoterapie vo výchove, ktorá sa tak môže stať výchovou k zodpovednosti. Logoterapia má potenciál stať sa výchovou ku zmyslu a zodpovednosti, keďže sa zameriava na prežívanie sebaapresahu v odovzdaní sa vyššej úlohe. Lukasová (1997) navrhuje pozrieť sa na niektoré súčasné problémy detí (nedostatočný výkon, agresivita atď.) z hľadiska motivácie. Logoterapia potom nutne nezostáva len poradenstvom či psychoterapiou, no stáva sa aj poňatím výchovy ako pomoci dieťaťu žiť osobne významný zmysel.

V roku 2010 sme ukončili kvalitatívny výskum zameraný na overenie účinnosti existenciálne poňatého autorského rozvíjajúceho programu Logos (Kubínová, 2010). Na tomto mieste uvedieme len všeobecný záver, keďže tento príspevok rieši skôr otázku existenciálneho chápania závislostí a možnosti prevencie z tohto hľadiska.

V dlhodobom pôsobení programu Logos sme sa zameriavali na podporu zdravých síl osobnosti detí v ich základných osobných motiváciách. Zistili sme, že u niektorých detí sa vyskytovali bloky v existenciálnom dialógu na niektorej z úrovni troch základných motivácií. Program ostal pedagogickým a nezasahoval do minulosti v zmysle liečenia. Podporoval u detí ich zdravý potenciál a kladné precítenie základných motivácií (môžem byť, chcem byť, smiem byť sebou) pomocou adekvátnych aktivít. Podporenie prvých troch základných osobných motivácií, prirodzene, deťom otváralo dimenziu zmysluplnosti a posilňovalo štvrtú existenciálnu motiváciu (chcieť zmysel). Napokon sa u všetkých detí ukázala schopnosť precítiť sebou objavený zmysel a odovzdať sa sebaapresahu.

Výchovné pôsobenie postavené na existenciálnych východiskách (existenciálna analýza a logoterapia) uskutočnilo v deťoch pohyb na všetkých štyroch úrovniach existenciálnych motivácií. Tieto zistenia otvárajú ďalšie možnosti i otázky skúmania takto poňatej výchovy.

ZÁVER

Úzko špecializovaný odborný pohľad na problematiku predpokladá redukcionizmus. Poznateľný sa stáva len určitý ohraničený výsek skutočnosti. Ohraničenosť je, samozrejme, vo vede nevyhnutná, keďže jav je skúmateľný vždy v rámci určitej obmedzenej vednej oblasti. No možno práve pre neustále nazeranie na daný jav len z pozície „vedľa neho“, ho nemožno dostatočne poznať a uchopiť

v jeho samotnej podstate. Existenciálny pohľad je tiež len jedným z možných východísk. No pomáha rozšíriť videnie problému, keďže pracuje s existenciálnou univerzálnou bázou, podmienkami na zmysluplné žitie. Ak existenciálne podmienky nie sú splnené, akýkoľvek ďalší zásah sa opäť stáva nedostačujúcim alebo len čiastočným. Výchovné a preventívne pôsobenie v školskom prostredí postavené na existenciálnom východisku umožňuje celistvo vidieť jedinca v jeho existenciálnych podmienkach, pomenovať, na ktorej úrovni je jeho deficit a prispôbiť výchovný zásah tejto úrovni. Dieťa je tak podporené priamo vo svojom bytí, kde sú bazálne zdroje na optimálny rozvoj všetkých dimenzií jeho osobnosti, aby v ňom bola oslovená jeho Duchovná osoba, naplňajúca zmysel.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- FRANKL, V., E.: *Lékařská péče o duši*. Brno : Cesta, 2006.
FRANKL, V., E.: *Psychoterapie a náboženství*. Brno: Cesta, 2006.
FRANKL, V., E.: *Trpiaci člověk*. Bratislava : Lúč, 2007.
FRANKL, V., E.: *Vůle ke smyslu*. Brno : Cesta, 2006.
KUBINOVÁ, L.: Zmysel života vo výchove. In: *Paedagogica 21*. Bratislava : UK, 2009, s. 59-65.
KUBINOVÁ, L.: Existenciálna analýza a logoterapia ako východiská pre prácu s deťmi v škole, program LOGOS. In: *Aktuální problémy pedagogiky ve výzkumech studentů doktorských studijních programů VI*. Olomouc : Votobia, 2009, s. 480-490.
KUBINOVÁ, L.: *Existenciálna analýza a logoterapia ako východiská pre školský rozvíjajúci program*. Dizertačná práca. Bratislava : FiF UK, 2010.
LÄNGLE, A.: *Smysluplně žít*. Brno: Cesta, 2002.
LÄNGLE, S., SULZ, M.: *Žít svůj vlastní život*. Praha : Portál, 2007.
LUKASOVÁ, E.: *Logoterapie ve výchově*. Praha : Portál, 1997.

SUMMARY

The article deals with the problems of dependencies and the possibilities of education and prevention in term of existential analysis and logotherapy. It describes dependency as a deficit at levels of existential conditions, explains how this effect originates, and how one provides for himself substitute sources for being able to operate in the world The article also mentions the possibilities of edutacional and preventive activity in line with one's needs in his existential situation.